

Suupohjan
kuukkelitutkimus

Lavskriksforskningen
i Sydösterbotten

LÄHI **LOKAL**
VAKUUTUS FÖRSÄKRING

www.lahivakuutus.fi • www.lokalforsakring.fi

Suupohjan kuukkeleita tutkittu yli 30 vuotta

Teksti ja kuvat Peter Uppstu

Suupohjan kuukkelitutkimuksen aloittivat biologian lehtori Nils Fritzen ja hänen silloinen oppilaansa Harry Lillandt Kristiinankaupungissa Tiukan kylän metsissä vuonna 1974, jolloin Suupohjassa myös rengastettiin ensimmäinen kuukkeli. Vuotta myöhemmin löydettiin ensimmäinen kuukkelinpesä ja tutkimusaluetta laajennettiin kasvaneen kiinnostuksen myötä. Syksyllä

1976 löytyikin 120 neliökilometrin laajuiselta tutkimusalueelta noin 100 ruokintapaikan avulla 13 kuukkeliperhettä, joihin kuului 38 yksilöä - yhtä lukuunottamatta kaikki saatiin pyydystettyä ja rengastettua. Tämä alkuperäinen tutkimusalue on ollut siitä lähtien jatkuvassa seurannassa, ja muutamaa poikkeusvuotta lukuun ottamatta on kaikki alueen reviirit pyrytty tarkastamaan vuosittain.

Bo-Göran Lillandt tuli mukaan projektiin vuonna 1979 ja on vuo-

desta 1987 lähtien kantanut päävastuun projektista. Vuonna 1985 perustettiin ensimmäiset ruokintapaikat alkuperäisen tutkimusalueen ulkopuolelle ja 1990-luvulla vakituinen tutkimusalue laajennettiin kattamaan 2500 neliökilometrin alue, josta lähes 1500 neliökilometriä on metsää. Alueen kuukkelit on kartoitettu viime vuosina noin 500 ruokinnan avulla.

Projektissa on mm. selvitetty kuukkeleiden perheryhmien koostumusta

Tämänkin närpiöläisen kuukkelin elinalueella bakataan metsiä, eikä linnun tulevaisuus vaikuta ollenkaan turvatulta.

Också i denna lavskrikas revir i Närpes pågår skogsavverkningar, och fågelns framtid är allt annat än tryggad.

Över 30 år av lavskriksforskning i Sydösterbotten

Text och bilder Peter Uppstu

Det sydösterbottniska lavskriksforskningsprojektet inleddes av biologilektorn Nils Fritzen och hans dåtida elev Harry Lillandt i skogarna i Tjock, Kristinestad år 1974. Samma år ringmärktes den första lavskrikan i Sydösterbotten. Följande år hittades det första lavskriksboet, och undersökningsområdet utvidgades i takt med att intresset för arten ökade. Hösten 1976 inventerades ett område på 120 kvadratkilometer med hjälp av cirka 100 utfodringsplatser. I området påträffades 13 lavskriksfamiljer med sammanlagt 38 individer, och alla utom en fångades och ring-

märktes. Därefter har detta ursprungliga undersökningsområde hållits under kontinuerlig kontroll och med undantag för några år har man försökt granska alla revir årligen.

Bo-Göran Lillandt tog del i projektet år 1979 och sedan 1987 har han haft huvudansvaret för arbetet. År 1985 utplacerades de första matplatserna utanför det ursprungliga undersökningsområdet och på 1990-talet utvidgades studieområdet till att omfatta 2500 kvadratkilometer, varav nästan 1500 kvadratkilometer är skog. Under de senaste åren har områdets lavskrikor kartlagts med hjälp av cirka 500 matplatser.

I projektet har man bl.a. studerat familjegruppernas sammansättning och utrett vilken inverkan förekomsten av inavel har på lavskrikspopulationens utveckling.

Lavskrikspopulationens utveckling och möjliga orsaker till den

Den längsta observationsserien föreligger för det ursprungliga undersökningsområdet. Mellan åren 1976 och 2004 har lavskriksstammen på området varierat mellan 5 och 15 revir. Rekordåret 1977 fanns där 15 par och år 2001 kunde man räkna 14 revir. Sedan år 2001 har

ja arvioitu sisäsiittoisuuden vaikutusta kuukkelikannan kehitykseen.

Kuukkelikannan kehitys ja kehityksen mahdollisia syitä

Pisin havaintosarja Suupohjan kuukkeleista on alkuperäiseltä tutkimusalueelta. Vuosina 1976-2004 alueen kuukkelikanta on vaihdellut 5 ja 15 reviiirin välillä, huippuvuotena 1977 parimäärä oli 15 ja vuonna 2001 reviiirejä laskettiin 14. Alueen kuukkelikanta on vuoden 2001 jälkeen vähentynyt vuosittain hyvin nopeasti ja alueen parimäärä oli vaivaiset 3 vuonna 2005.

Nykyisen laajuisen tutkimusalueen reviiirimäärät ovat vuodesta 2000 tai 2001 lähtien olleet keskenään vertailukelpoisia. Vaikka tutkimusalue laajennettiin nykyiseen kokoonsa 1990-luvun lopulla, kesti joiltakin kuukkeleilta oletettavasti vuoden tai pari oppia käyttämään ruokintapaikkoja hyväkseen. Vuonna 2000 havaittiin koko tällä lähes 1500 neliökilometrin metsäalueella yhteensä 81 kuukkelireviiriä ja vuonna 2001 oli reviiirimäärä 91. Reviiirimäärä koko alueella oli suurim-

millaan vuonna 2002, jolloin havaittiin 98 reviiiriä. Kannan kehitys on tämän jälkeen seurannut alkuperäisen tutkimusalueen reviiirimäärän kehitystä. Vuosina 2002-2005 on reviiirimäärä laskenut vuodessa keskimäärin 21 %, eli huippulukemasta, 98 reviiiristä, on vajottu alas vuoden 2005 pohjanoteeraukseen, 48 reviiiriin. Koska kyseessä on pitkäikäinen lintu, on lasku hyvin dramaattinen.

Vuosi 2003 oli poikastuotoltaan hyvin heikko, mutta vuosien 2004 ja

2005 keskinäisen tai jopa melko hyvän poikastuoton olisi teoriassa pitänyt katkaista reviiirimäärän jyrkän vähenemisen. Toisin kuitenkin on käynyt, kuukkelikanta on romahtanut.

Bo-Göran Lillandt on pitkän kokemuksensa perusteella päätenyt yllätyksettömään johtopäätökseen: kuukkelit katoavat, jos niiden esiintymisalueen ytimessä on hakattu paljon metsää. Erityisen tärkeitä kuukkelikannan elinvoimaisuuden kannalta ovat osoittautuneet olevan

Bo-Göran Lillandt on seurannut suupohjalaisia kuukkeleita yli 25 vuoden ajan. Tässä kuukkelin nro 1057 pääsee vapauteen rengastuksen jälkeen.

Bo-Göran Lillandt har i 25 år följt lavskrikorna i Sydösterbotten. Här återfår lavskrika nr 1057 friheten efter ringmärkning.

lavskriksstammen minskat drastiskt varje år, och år 2005 fanns det endast 3 revir på området.

Sedan år 2000 eller 2001 har de årliga observationerna inom det nuvarande undersökningsområdet varit sinsemellan jämförbara. Även om undersökningsområdet utvidgades till sin nuvarande omfattning i slutet på 1990-talet tog det troligen ett eller ett par år för en del lavskrikor att lära sig utnyttja utfodringsplatserna. År 2000 observerades inom det nästan 1500 kvadratkilometer stora skogsområdet totalt 81 revir och år 2001 var revirantalet 91. Störst var revirantalet inom hela området år 2002, då 98 revir registrerades. Hela lavskrikspopulationens utveckling har därefter gått i samma riktning som inom ursprungliga undersökningsområdet. Under åren 2002-2005 har revirantalet sjunkit i genomsnitt med 21% per år, d.v.s. antalet har gått ner från rekordantalet 98 revir till bottennoteringen 48 revir år 2005. Populationsnedgången

är mycket dramatisk för att gälla en så långlivad fågelart.

År 2003 var ungproduktionen mycket låg, men den normala eller till och med ganska höga ungproduktionen åren 2004 och 2005 borde i teorin ha brutit den drastiska nedgången i revirantalet. Så blev dock inte fallet. Lavskriksstammen har kraschat.

Den slutsats Bo-Göran Lillandt drar utgående från sin långa erfarenhet är inte överraskande: lavskrikan försvinner när man gjort omfattande skogsavverkningar i populationens kärnområden. De områden där skogsbruket tidigare varit skonammare än genomsnittet har visat sig vara speciellt viktiga för lavskriks-

populationens överlevnad. Det är svårt att vetenskapligt påvisa ett direkt samband mellan skogsavverkningar och minskningen av lavskriksstammen eftersom stammen även kunnat påverkas t.ex. av sjukdomar. Däremot är det uppenbart att lavskrikan klarar sig sämst på de områden där man kalavverkat mest skog, d.v.s. där andelen återstående skog är lägst. Lavskrikan behöver sin skog för att överleva.

Det finns stora skillnader i reproduktionsframgången mellan de olika lavskriksparen. Till och med på ett stort område kan lavskriksstammens utveckling på ett betydande sätt påverkas av några par med hög ungproduktion, speciellt

alueet, joilla on tehty keskimääräistä vähemmän metsätaloustoimia. Suuraa yhteyttä metsien hakkuun ja kuukkelikannan vähenemisen välillä on vaikea osoittaa tieteellisesti, sillä myös esimerkiksi taudit ovat saattaneet vaikuttaa kuukkelikannan vähenemiseen. Selvää on kuitenkin, että kuukkelit menestyvät huonoiten alueilla, joilla avohakkuut ovat suurimmat, eli reviirien metsäpeitteisyys on alhaisin. Kuukkelit tarvitsevat metsää elääkseen.

Eröt eri kuukkeliparien poikas- tuotossa ovat suuret. Laajankin alueen kuukkelikannan elinvoimaisuuteen voi vaikuttaa merkittävästi pa-

rikin hyvin poikas-ia tuottavaa paria, varsinkin mikäli uutta verta saapuu alueelle ulkoapäin. Parhaiten tuottavat parit elävät "hyvillä" kuukkelireviireillä, eli alueilla, joilla metsää vielä riittää. Kuukkelit tuottavat enemmän poikas-ia hyvillä reviiireillä, mutta tähän vaikuttaa myös se, että vahvimmat (ja parhaiten poikas-ia tuottavat) kuukkelit saavat val- lantua itselleen parhaat reviiirit. Kun parhaat reviiirit hakataan, tarkoittaa se samalla kuoliniskua lähialueen kuukkelikannalle. Näin on käynyt alkuperäisellä tutkimusalueella, jos- ta on kadonnut useita hyvin poikas-ia tuottaneita pareja. Katoamista

edelsivät raskaat metsänhakkuut ydinreviireillä.

Entäpä kuukkeleiden tulevaisuus? Alkuperäisen tutkimusalueen kuukkeleiden kohtalo saattaa hyvinkin odottaa Suupohjan koko kuukkelikantaa. Arvelisin, että jos ja kun metsää katoaa nykyisellä tahdilla, ei kuukkeleilla eikä monilla muillakaan met- sän menninkäisillä ole edellytyksiä säilyttää elinvoimaisuuttaan Suupoh- jan metsissä - muista Etelä-Suomen metsistä puhumattakaan.

Kirjoittaja on toiminut Suupohjan kuukkelitutkimuksen kenttäapulaisena vuodesta 2003.

Uusinta tietoa Suupohjan ja Etelä-Suomen kuukkeleista osoitteesta: www.saunalabti.fi/retki/linnut/kuukkelit/

Kuukkeliprojektin rahoittajat Lavskriksprojektets finansörer

Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse

Waldemar von Frenckells stiftelse

Koneen säätiö

Kungliga Fysiografiska Sällskapet i Lund

Otto A. Malms donationsfond

Maj och Tor Nesslings stiftelse

Nordenskiöld-Samfundet i Finland

NorFA

E.J. Sariolan säätiö

R.E. Serlachius stiftelse

Societas pro Fauna et Flora Fennica

Svenska Kulturfonden

(Carl Cedercreutz' stipendiefond)

Svenska Vetenskapliga Centralrådet

Svensk-Österbottniska Samfundet

Oskar Öflunds stiftelse

Den senaste informationen om lavskrikorna i Sydösterbotten och södra Finland fås från adressen: www.saunalabti.fi/retki/linnut/lavskrika/

om det också kommer in nytt blod utifrån. De par som reproducerar sig bäst lever i "bra" revir, d.v.s. i områden där det ännu finns gott om skog. När lavskrikan producerar mera ungar i de bättre reviren beror det också på att de starkaste individerna (som producerar mest ungar) även lyckas erövra de bästa reviren. Skogsavverkningarna i de bästa reviren är därmed en dödsstöt för lav-

skrikpopulationen även i närområdena. Så har det gått i det ursprungliga undersökningsområdet där flera par med hög ungodproduktion försvunnit. Detta föregicks av omfattande skogsavverkningar i kärnreviren.

Hur ser då lavskrikans framtid ut? Det är mycket möjligt att hela lavskriksstammen i Sydösterbotten möter samma öde som lavskrikorna i det ursprungliga undersöknings-

området. Min bedömning är att om och när skogarna försvinner i nuvarande takt, har varken lavskrikan eller andra skogsarter några förutsättningar att bevara sin livskraft i skogarna i Sydösterbotten - för att inte tala om situationen i skogarna på andra håll i södra Finland.

Peter Uppstu, fältassistent i lavskriksprojektet sedan 2003